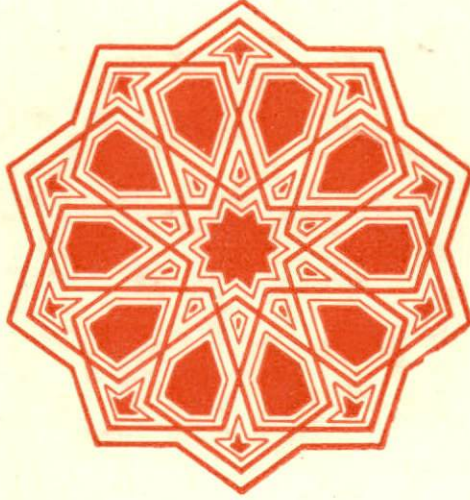

10

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1963

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1963 Tel : 10 54 04

Yıl: 1963

Cilt: XI

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1963

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1963 Tel : 10 54 04

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
Albert GABRIEL (Çeviren: A. FIRTINALI)	: <i>Türkiye'de Türk Mimarisi</i> 1
Ord. Prof. Suut Kemal YETKİN	: <i>Türk Resim Sanatının Menşei Hakkında</i> .. 5
Doç. Dr. Abidin İTİL	: <i>Buddha Tanrısı Reddetmiyor mu?</i> 11
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Die Modernisierung der Türkei und die Pioniere der Modernen Türkischen Denker</i> 17
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri</i> 27
Prof. Dr. Bedi Ziya EGEMEN	: <i>Ölüm Üzerine</i> 31
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU	: <i>Lâyiklik İlkesi ve Türkiye'deki Durum</i> 35
Doç. Dr. Cavit SUNAR	: <i>Dinin Temeli İlimdir</i> 55
Hıfzırrahman Raşid ÖYMEN	: <i>İslâmiyette Öğretim ve Eğitim Hareketleri</i> .. 61
Dr. İsmail CERRAHOĞLU	: <i>Kur'an-ı Kerim ve Hanîfler</i> 81
Dr. Talât KOÇYİĞİT	: <i>Kitap ve Sünnette Nesh Meselesi</i> 93
Prof. James ROBSON (Çeviren: Dr. Talât KOÇYİĞİT)	: <i>Hasen Hadislerin Çeşitleri</i> 109
İsmail ÜNAL	: <i>Kale Anahtarları</i> 119
Doç. Dr. Abidin İTİL	: <i>İndra-Dharma</i> 153
Prof. Dr. Mehmed TAPCAMACIOĞLU	: <i>Tanıtmalar</i> 171

BUDDHA TANRIYI REDDETMİYOR MU?

Doç. Dr. Abidin İTİL

Hindistan'la Hindistan dışı ülkeler arasında birtakım kültürel münâsebetler kurmak, ilgililerle anlaşmalar imzalamak ve eskiden kurulmuş münâsebetlerin gelişmesini sağlamak üzere, bu memlekette, ilk kuruluş tarihi olan 1950 yılından beri, ilmî bir merkez (ICCR.)⁽¹⁾ faaliyet hâlinindedir. Hindistan Millî Eğitim Bakanının bizzat başkanlığını yaptığı bu merkez tarafından üç ayda bir (Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim) olmak üzere çıkarılan Indo-Asian Culture adlı dergide (Cilt V, s. 2), Hint bağımsızlığının ünlü kılıçsız mücâhitlerinden ve genç Hindistan Cumhuriyetinin unutulmaz kurucularından biri olan Mahatma Gandhi'nin, Buddhizm Nirvâna'sı hakkındaki düşünceleri yayınlanmış bulunmaktadır⁽²⁾. Gandhi burada, bugüne kadar düşünüldüğü ve kabûl edildiğinin hilâfına olarak, Buddha'nın bir bakıma theist sayılabileceğini göstermeğe çalışmaktadır. Gandhi'ye göre, Buddha gerçek tanrıyı değil, onun yaşadığı devirlerde Brahman'ların vasıflandırdıkları bir tanrı tipini inkâr etmişti. Ona göre, Buddha'nın havsalasına sığdıramadığı şey, kulları tarafından zarar görebilecek, bir yapmış olduğundan ikinci def'asında pişmanlık duyacak, alel'âde bir yer yüzü kralı gibi birtakım hediyelerden, dalkavukluklardan hoşlanacak, aldatılabilecek, bir takım zâafları ve düşkünlükleri bulunabilecek bir tanrı tasavvuru ve kabûlü idi; kendi yaratmış olduğu bir hayvana ait kanın akıtılmasından memnûn kalacak, vecde gelecek bir tanrı karakterine ve böyle bir tanrının propagandasına karşı idi ki Buddha içten bir isyân duymuştu. Gandhi'ye göre, Buddha'nın Nirvâna'sıyla, o zamana kadar haksız olarak gaspedilen Beyaz Taht'tan gâsıp bir tanrı indirilmiş ve gerçek tanrı, lâıyık ve hakkı bulunan mevkiye, yeniden, yükseltilmiş ve oturtulmuş (re-instated) oluyordu.

Genel olarak kabûl edilen anlam ve vasıfta bir tanrı tanımadığı için Buddhizm'e dinden çok bir felsefe sistemi gözü ile bakmak isteyenlerin⁽³⁾ yanında, Mahatma Gandhi'nin bu şekilde bir fikir ileri sürmesinde, muhakkak ki, onun içinde doğup büyüdüğü âilesinin, âilece mensûbu buldukları mezhebin, onun karakterinin teşekkülünde büyük rolü olan hayât mücâdelelerinin ve bu mücâdeleler sırasında karşılaştığı çeşitli karışık problemlerin çok büyük tesiri olmuştur. Gerçekten Gandhi'nin din konusu üzerindeki görüşleri çok karakteristiktir. Buna, onun politika sâhasında karşılaştığı birtakım zorlukların tesirini de ilâve edersek kendisini anlamakta daha az zorluk çekeriz.

Bir yerde Hindistan'dan söz açıldı mı, çoğu kere, birtakım eski râcalıklarla, göz alıcı ve rengârenk ipeklî kaftanlara bürünmüş, elmeslara incilere gömülmüş Mahârâcalar, birbirine uymayan çeşitli hayât seviyelerinde yaşayan çeşitli kast mensûbu insanlar, fil dışı oymacılığında ki mahâret ve ustalıklarla işlenmiş, öğretici, ince nüktelerle dolu, sincaplı maymunlu, papağanlı ceylanlı güzel masallar âlemi de birlikte hâtıra gelir. Aynı şekilde, bu yarım ada insanların asırlardır devam edegelen çetin mücâdelelerden sonra kazandıkları hürriyetlerini, ve bunun mes'ut bir neticesi olmak üzere, genç Hindistan Cumhûriyetinin kuruluşunu da

1) Indian Council for Cultural Relations.

2) S.141.

3) Dods, M. Muhammed. Buddha and Christ. London 1887, s180; Percheron, M. (Rassat, J. tercümesi) Buddha in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten.1958,s. 38-40.

Mahatma Gandhi'siz düşünmeğe imkân yoktur. Millî Hint tarihinde muhakkak ki Gandhi'nin müstesnâ bir yeri vardır. Artık o, Hint kurtuluş tarihi için bir sembol olarak kalacaktır..Onu değil yalnız Hintlilerin kendileri, bütün dünya böyle tanır ve böyle anar..

Maharashtra eyâleti halkından Godse adında katı vicdanlı ve mütaassıp bir Hindûnun amansızca sıktığı (30.Ocak.1948) kurşunlarla gözlerini hayâta kaparken, bu insanlık ve hürriyet âşığı insanın, son nefesinde hai Ram dedikten sonra Allah'ın adını anmış bulunduğunun (4) gerçekte ne derece alâkası olduğunu, kesin bir şekilde, bilmiyorsak da; onun, kendi halkını kalkındırmak, ona bağımsızlığını ve sonra da eğemenliğini kazandırmak uğrunda,ve bunun için de, Hindistan yarım adasında yaşamakta olan insan kütleleri arasındaki her türlü fikir, kanaat,din, mezhep ve dil ayrılıklarını bir arada bağdaştırmak ve birbiriyle uzlaştırmak yolunda, tam bir feragâtla, hiç bir şahsî zaafa kapılmadan, küçük birtakım hesaplara iltifat etmeden, var kuvvetiyle çalışmış ve neticede hayatını bu yolda feda etmiş olduğunu bütün açıklığı ve teferrüatıyla görmekteyiz. Sevenleri olsun, sevmiyenleri olsun, ona herkes“inanmış ve inandığını yapabilmiş adam,, demeye mecbûr kalmıştır.

Gandhi'yi sevmiyenler veyahut beğenmeyenler, dikkat edilirse, daha çok onu kendi aşırılıklarına ve emellerine uyduramayanlar veya onu öyle göremiyenlerdir: Hiç bir din, dil ve ırk ayrılığı düşünmeden insanlar, özellikle Hint halkını bir bütün olarak ve aynı hak ve seviyede kabul ettiği ve böyle bir zihniyetle kendi ideal savaşına sarıldığı içindi ki, karanlık vicdanlı bir Godse'nin insâfsız kurşunlarına kurban gidiyordu; ama bu kâtilin, işlediği cinayetin hesabını hakim karşısında verirken söylediklerine bakarsanız Gandhi Hinduizm'in kurtarıcısı olmak şöyle dursun mükemmel bir Hinduizm hâini idi. Hint halkını Karl Marx'ın ve Lenin'in peşine takmamış olmasından dolayı elbet ki kendisine kızanlar ve “Hinduizm'in tanınmış aldaticısı,, adını takanlar (5) çıkacaktı. Bağımsızlık savaşları sırasında, Gandhi'nin, Hintlilerden daha çok İngilizler tarafını iltizâm etmiş ve Hint milliyetçilerini mütemadiyen oyalamağa uğraşmış olduğunu iddia edenler bile oldu (6).

Gandhi, hukûk tahsilini İngilterede bitirdikten ve avukatlık yetkisiyle mamleketine döndükten sonra, Hindistan'da doğduğu yer olan Porbandar'da büyük bir ticarî firmanın mümessili ile bir anlaşma yapmış ve hemen güney Afrika'ya gitmişti. Genç avukat ilk meslek hayatına böyle başlarken daha 24 yaşlarında bulunuyordu. Esas mesleki olan hukûkla birlikte, ve belki de ondan bir ölçü daha ileride, kendisini birtakım ağır ve bir okadar da elzem vazifelerin daha beklemekte olduğunu Gandhi bu ilk günlerden itibâren idrâk etmekte gecikmedi. Afrika'da şâhidi olduğu manzara şu oldu; yerli zincileri ve sonradan Afrika'ya götürülerek çalıştırılan Hintliler, beyaz derili Avrupalılar tarafından çok hakir görülüyorlardı.Bu Gandhi'yi çok müteessir etmekteydi. Renginin koyuluğu dolayısıyla, kalmak için baş vurduğu otellerden kendisi de bir kaç def'a koğulmuştu. Satın almış olduğu birinci mevki bileti elinde olduğu hâlde, koyu derili olduğu için, bir çok def'alar onu trenlerde ve o devirin posta arabalarında oturduğu yerinden kaldırmış ve yerine açık derili Avrupalılar oturtulmuşlardı. Bir def'asında, vazife icâbı girdiği mahkeme salonunda, başındaki sarığını çıkarması için kendisine yapılan çok haşin ve fazlasiyle haysiyet kırıcı ihtâr onu çok derinlerden yaraladı: beyazlar koyu derilileri insandan saymamaktaydılar.

Gerçi Gandhi, o günlerde Hindistan'da çıkan gazete ve mecmualarda bu durumu, acı bir ifâde ve bütün hukûkî, ahlâkî ve insanî cephelerini açıklamak suretiyle umumî efkâra

4) Eaton, J. (Gandhi, Fighter Without a Sword; Sofi Huri tercümesi) Gandhi, Kılıçsız Mücahit. İstanbul, 1961, s.216

5) Wolff, O. Indiens Beitrag zum neuen Menschenbild: Ramakrishna, Gandhi, Sri Aurobindo. Hamburg 1957, s. 52.

6) Ruben, W. Einführung in die Indienkunde. Berlin 1954,s.343 v.d.

duyurmak için çok uğraştı. Ne yazık ki, Afrikadaki durumda hiç bir değişiklik olmuyordu; her şey eskisi gibi devam ediyordu. Gandhi için mücadele hayatı işte bu günlerden itibaren başlıyordu. Onun kanâatına göre böyle bir mücadelede zafer kuvvette veya kılıçta değil, hakka ve hakkaniyete dayanmaktaydı. Ve bu günlerden itibaren ki Gandhi'yi, kendisine şiar olarak "hak ve hakkaniyette ısrar (Satyāgraha), yolunu seçmiş görürüz (7). Ona göre biricik çıkar yol bu idi. Ve bilindiği gibi, bu yolunda o muvaffak da olmuştu.

Muvaffak olmuştu, çünkü gün geldi kendisinden, bizzat beyaz derililer, "İsâ peygamberin, çoktandır unutulmuş, kısmen ise inkâra bile uğramış olan kutsal öğütlerini, bütün bir Batı dünyasına yeniden hatırlatabilmiş olan ermiş insan,, diye bahseder oldular (8) Hattâ onun bu insan üstü gayretlerini "İsa dini ölçüsünde yaralara ilaç, ve belki de bir bakıma ondan da üstün,, sözleriyle vasıflandıranlar çıktı (9).

Gandhi'nin, Kast itibarıyla üçüncü sınıfa (Vaişya), yâni hayatları genel olarak sulh ve sukûn içerisinde geçen tüccârlar ve iş adamları sınıfına mensûp olması dolayısıyla, yumuşak tabiatlı ve şiddet aleyhtarı (Ahimsa) bir şahsiyet olduğu fikrini acele ile kabûl etmek (10) pek yerinde olmasa gerektir. Bunu böyle kabûl edersek Buddha'nın mutlak quietisme'ini izâh etmek çok zorlaşır. İyi bilindiği gibi, Buddha soyca bir prensti. Krallar, prensler ve büyük kumandanların ise eski Hint an'anesinde teşkil ettikleri Kast, ikinci yâni savaşılar (Kshatriya) Kast'ıdır (11).

Gandhi'ler âilesi, bugün de Hindistan'da çoğunluk dini olan Hinduizm'in Vishnuit'ler koluna mensuptu. Vishnuizm'de baş tanrı Vishnu'dur; ve inanca göre Vishnu, zaman zaman ve yer yüzü insanların başları dara geldiğinde, kahraman insan veya başka bir şekilde yer yüzüne iner (avatâra). Hint mitolojisi içerisinde geçen çok sayıda Vishnu avatâra'larından Hari ve Râma kahraman adları başlıcalarıdır. Hinduizm'in ikinci bir kolu da Şivaizm'dir. Tanrı Şiva ise, Vishnu'nun tersine olarak, çok hareketli, canlı, coşkulu ve çılgın dansları ile varlığa hükmeden bir tanrı tipidir. Tasvirlerinde onu daima karısı Pârvatî ile bitişik, sarmış dolaş ve zevk hâlinde görmekteyiz (12). Tam manâsiyle erotik bir karakter; Tanrı Vishnu'nun mutlak sükûtuna ve ağır başlılığına karşılık Şiva'da daha çok yıkıcılık ve yakıcılık unsurları hâkimdir.

İdeal ve halkı tarafından çok sevilen bir hükümdâr, örnek bir âile reisi veya çok üstün meziyetleri nefsinde toplamış bir insan tipi tasvir etmek icabettiği zaman klâsik Hint şair ve edipleri daima prens Râma'yı örnek gösterirler. Yirmidört bin beyitlik büyük Hint halk destanı Râmâyana baştan başa bu kahraman prensin ve sâdik karısı Sîtâ'nın hayat hikâyesi ve övgüsü ile doludur.

Hari ve Râma gibi üstün karakterli ve yarı-tanrı kahramanları, dünya nizamını ve insanlık saâdetini derin bir sükûn ve ağırbaşlılık içerisinde yöneten ve koruyan tanrısıyla Vishnuizm'in Gandhiler âilesi üzerinde çok müsbet ve derin te'sirler icrâ etmiş olduğu inkâr kâbul etmez bir hakikattir: Hint mitolojisinde (13) nizam, hukuk ve dinin mümessili olan Dharma, "şiddetsiz,,

7) Satya=gerçek, doğru; āgraha=ısrar, ayak direme.

8) Wolff, O.s 52.

9) Aynı yer.

10) Aynı eser s. 69.

11) Smith, V.A. The Oxford History of India. Oxford 1923, s51.

12) Raghuvamşa (Kālidāsa) I,1= samprīktau.

13) Dowson, J.A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature. London 1953.

14) Gandhi, M. K An Autobiography or the Story of My Experiments with Truth. Ahmedabad 1945, s197.

15) Wolff, O. s. 70; Schubring, W. Die Jains. Tübingen 1927, s.21-2.

liği temsil eden Ahimsā'nın kocasıdır; ve bunların ikisinden Nara ile Nārāyaṇa adlı iki oğlan çocuk doğar. Herhangi bir Sanskrit lügat kitabına bakmak suretiyle, bu iki adın aynı zamanda tanrı Vishnu için de kullanılmakta olduğunu öğrenmek zor değildir. Şayân-i dikkattir, burada, Gandhi'nin genel olarak davranışı ile, yukarıdaki mitolojik rivayet arasında kuvvetli bir benzerlik vardır: Gandhi de, bütün varlığı ile bağlı görüldüğü hak ve hakkaniyeti, nizamı (Dharma), kendi şiddetsizlik (Ahimsa) prensipi ile birleştirerek, onun üzerinde işliyerek Hint bağımsızlığının sağlanmasına, gerçeğin doğmasına çalışıyor.

Gandhi'nin din hakkında söylemiş olduklarını bir bütün olarak ele aldığımız zaman, kendisinde bir Karma-Yogin edası sezmemeye imkân yoktur. Her Karma-Yogin gibi o da, içinde bulunduğu hizmeti tam olarak yerine getirmek suretiyle kendi tanrısı içerisine çekilmek ve tanrısına kavuşmak (Yoga) gayretindedir. Bunu kendisinden dinliyelim: Gandhi diyor ki (14) "Eğer ben bugün kendimi bütün varlığımla cem'iyetimin hizmetine vakfetmiş durumda isem, bu benim, gerçek âleme kavuşmak için taşıdığım kuvvetli arzudan ileri geliyor. Tanrının gerçek olarak kavranabilmesinin ancak vazife görmek (Karman) yolu ile mümkün olabileceğine inandığım içindir ki din olarak, kendime hizmet ve vazife dinini seçtim; ve vazifem de Hindistan'a karşı olan vazifedir,,. Fakat, diyor, bu vazifeye ben kendim koşmuş değilim, bu işte bende istidât olduğu için vazife kendisi bana geldi.

Karma-Yoga ekolünün öğrettikleri de bundan başka bir şey değildir.

Mahatma Gandhi'nin annesi Putlibāi ile babası Karamçand'ın da çok aydın, halim selim, kendi din ve mezheplerinden olmyanlara karşı da saygı besliyen ve imâni bütün kimseler oldukları anlaşılıyor. Vishnuit oldukları hâlde, sofralarında zaman zaman Cayna dini rahiplerini ağırladıkları ve fırsatlar düşürerek bunlarla birtakım dinî mevzûlar etrafında konuşmalar ve münâkaşalar yaptıkları bunu gösteriyor. Cayna dininde de aşırı ölçüde ferâgat, diğer-gâmlık ve şiddetten kaçınma müeyyideleri vardır. Bu dine intisâbedeceklerin peşinen sekiz yasağa riâyet edeceklerine dair yemin etmeleri şarttır: bir cana, hangi şartlar dâhilinde olursa olsun kıymamak, hangi şartlar dâhilinde olursa olsun yalan söylememek, başkasına ait bir şeye hiç bir suretle sahip çıkmamak ve aslâ cinsî münasebetlere yaklaşmamak işte bunlardan bazılarıdır (15).

Çocukluk adıyla Mohandas, son olgunluk ve hizmet devresi adıyla ise Mahatma Gandhi işte böyle bir hava, terbiye, muhit ve inanç çevresinin yetiştirdiği ve geliştirdiği bir insandır. Din hakkındaki kanâatlarını açıklarken Gandhi için filozof ve dindar bir siyaset adamı, veya, siyasi bir felsefe ve din adamı terimlerinden arzu ettiğinizi kullanabilirsiniz (16). Ona göre, istisnâsız olarak, bütün inançlar tek ve aynı bir kaynaktan gelmişlerdir. O diyor ki, "Tanrı, inanç sahibi olan herkesin malıdır; öyle ki, atheist olanların atheizm'ini bile tanrı kabul etmek icâbeder (17). Bir defa, başka dinlere ait olan kutsal yazıları da, ama o dinlere inananların gözü ve inancıyla okuyup kavramasını ve değerlendirmesini becerebilseydik, görecektik ki aslında bütün dinler tek bir ana inanca dayanıyorlar ve hepsi de insan oğluna yardımcı olmak ve onu işığa çıkarmak bakımından ortak bir karakter taşımaktadırlar (18),,

16) Bütün ömrü çetin mücadelelerle geçmiş olan Gandhi'de, şayânı dikkattir gayet ince bir ruh ve tamamiyle modern anlamda bir san'at zevk ve telâkkisi vardır: san'at san'at içindir kanısını hoş görmiyen Gandhi Batılı san'atkarları tabiatı taklitçilik ve daha çok toprağa gözlerini dikmiş olmakla yerdikten sonra, Hintli san'atkarları ilham yolu ile san'at eseri meydana getirmek ve insan oğlunu semâlara yükseltmek istemek vasıfları ile över (The March of India; Cilt XV. Nr. 2 1963, s.10).

17) All Men are Brothers, Life and Thoughts of Mahatma Gandhi, as told in his own words. UNESCO. Switzerland 1958, s. 58.

18) Aynı eser, s.61.

Bu bakımlardan, Buddha'ya tanrıyı inkâr ediyor demenin büyük bir hatâ olacağına ve bunun, Buddhizm'in ana doktrinine çok aykırı düşeceğine kanâat getiren Mahatma Gandhi, "Buddhizm'de,, diyor "Nirvâna'yı büsbütün yanarak ortadan kaybolmak anlamında almamak icâbeder. Nirvâna'da, bizde mevcûd olan düşük değerler, kötü taraflar ve günâhlar yanar ve kül hâline gelirler. Meselâ Nirvâna'yı, ateşte yakılmış bir kadavradan arta kalmış siyah kömürlere benzetmek doğru değildir. Nirvâna geri kalan kısım; gerçekten benliğini bulmuş ve sonsuzluğun kalbine sığınabilmiş olan bir ruhun ölmez saâdetidir (19),,.

Gandhi'nin yaptığı gibi, tanrı kavramını bir kurtuluş mertebesi, bir kötülüklerden sıyrılma durumu, veya ferdin ideal bir varlığa kavuşması, onunla birleşmesi (Yoga), o varlık içerisinde yok olması gibi anlamlarda kâbul etmek mümkün olsaydı, o zaman belki Buddha'nın Nirvâna' siyle Gandhi'nin tanrı tasavvuru arasında her hangi bir benzerlik akla gelebilirdi. Ancak, tanrı deyince hatırlara, her şeyden evvel: teşebbüs kuvveti olan ulu bir varlık, iyiliği, iyileri seven ve koruyan, topluma düzen veren, yenilmez ve ölmez bir kudret geleceği için, böyle bir tanrı ile Buddha'nın Nirvâna'sı arasında her hangi bir ilgi aramak yersiz olur. Ve Gandhi'nin "Buddha'nın Nirvâna'sıyla,, "gerçek tanrı lâyıki ve hakkı bulunan mevkiye, yeniden, yükseltilmiş ve oturtulmudur,, yollu sözlerinin, görülüyor ki sağlam bir mesnedi yoktur. Çünkü Buddha'nın kendisi, Nirvâna terimi ile teşebbüs kabiliyeti olan bir varlığı işaret etmiş değildi. Buddha hiç bir zaman, Nirvâna-veya onun keşdi terimi ile Arhat'lık mertebesi- şunu yapar, bunu eder veya yapmağa ve etmeye muktedirdir dememiştir. Gandhi, fert üzerindeki vazifenin ve işin kusursuz bir şekilde ikmâli neticesinde erişilebilecek ideal bir sonucun, Yoga'nın, tasvirii ile uğraşırken; Buddha, doktriniyle, bizzat bu işlerin ve çeşitli sonuçları doğuran vazifelerin ortadan kaldırılmasını istiyor. Ona göre, ferdin bütün çektikleri bu doğma-yaşama-ölme zincirindedir. Bu zincirin koparılmasına çalışılmalıdır. Buddha'ya göre, bu doğup ölme zinciri (samsâra) kopmadan ferde rahat yoktur. Buddha tanrı konusunu sükûtla geçmiş değildir. Buddha diyor, tanrılar da nihayet aynı kanuna tâbidirler; ister yer altında ister gök yüzündeki tanrılar olsun, onlar da bir hayât sürmeğe ve sürdükleri hayâtın tatlı acılı meyvelerini topluyarak tekrar tekrar doğup ölmiye mahkûmdurlar; onların ayakları da hırs ve arzu denen zicirlerle pırangalı bulunuyor (20).

Kelime olarak "sönmüş, yatışmış, batmış,, gibi anlamlara gelen Nirvâna'yı (21) açıklamak üzere Buddha, diğer birçok misâller arasında, âmâ bir insan misâlini de zikreder: meselâ der(22), anadan kör olarak doğan birisini tasavvur ediniz. Bu adam ne siyahı ne beyazı, ne maviyi ve ne de sarıyı birbirinden ayırt edebilecek ve görececek durumdadır. Onun için düz olanla düz olmanın hiç bir farkı yoktur. O ne semâdaki güneşi, ne ayı ve ne de yıldızları görmüştür. Bir gün ona birisi gelse ve beyaz, temiz ve lekesiz gömleğin çok hoş bir şey olduğunu ve giyince çok güzel göründüğünü ona söylese; kör insan böyle bir gömleği almak istediği zaman fena bir satıcı ona sokularak yağlı isle kirletilmiş bir gömleği ona satsa. Kör bilmeden bu gömleği giyecek ve onu güzel bilerek ötede beride sevinçle dolaşacaktır. Bir zaman sonra körün gözü tedavi yoluyla iyileşir de kör görmeye başlarsa o zamana kadar, beyaz, temiz ve lekesiz bir gömleği var zanniyle duyduğu muazzam sevinç nasıl birden bire yerini kedere, utanca ve hiddete terkedecektir. O âna kadar sevgi ve minnattarlık hisleriyle bağlı bulunduğu kötü kalpli satıcıya nekadar da düşman kesilecektir. Ama o, bu hiyleli ve kötü ruhlu adamın şerrinden kurtulduğu için de ayrıca büyük bir sevinç içerisinde . Tadına doyumaz bir sevinç, fırtınalardan kurtularak sahile ayak basabilmişlerdeki sevinç. İşte Nirvâna budur. Nirvâna'yı ağır bir hasta-

19) Indo-Asian Culture. s.141.

20) Grimm, G. Die Lehre des Buddha. München 1925, s. 101.

21) nir+vâ=sönmek, yatışmak, batmak (güneş!).

22) Grimm,G. s. 360- 3 ; Schmidt,K. Buddhas Reden.1961(Rowohlts Klassiker Nr. 87,88), s.213.

lık atlatmış bir kimsenin, eski müziç hastalığını her hatırladıkça duyacağı ferâhlık, rahatlık ve saâdet hissine benzetebiliriz.

Buddha'ya göre Nirvâna -başka bir deyimle Arhat'lık derecesi- bir kaynağı olmyan, şekil değiştirmemiş olan, birçok unsurlardan meydana gelmemiş bulunan bir durumdur. Bu saydıklarımızın üstünde bir durum! Yaşadığımız sürece bir takım işler işleriz. İşlerimizin mahiyetine göre ya cezalarını çeker, ya da mükâfatlarını toplarız. Bu cezâlar veya mükâfatlar neticesindedir ki fert boyuna doğar ve tekrar ölür (tenâsuh!). İşte bu yıpratıcı ve üzücü devri-daimden kurtulmak icâbetmektedir. Kişi, beş duygu organının dış âlemden getirdiği türlü etkilerin esiri kaldığı sürece, yağlı isle kirletilmiş bir gömlek giyen ve fakat, göremediği ve bilemediği için, onu beyaz, temiz ve lekesiz sanan bir kör insan gibidir. Buddha'nın verdiği öğütleri dinlemek suretiyle Nirvâna'ya kavuştuktan, yâni gözlerden kara bilgisizlik perdesinin kalkmasından sonradır ki o, ey vah !.. demek ki şimdiye kadar duygu organlarım beni boyuna aldatmış, durmuşlardır...diyecektir.

Nirvâna, zincirleme devam eden doğup ölmelerin, sebeplerle neticelerden ibâret olan bütün bir hayâtın durması ve sönmesidir; şiddetli arzûlar, nefret hisleri ve bilgisizce davranışlardan müteşekkil bir hayat! Ferdin bu hayât akışı üzerinde hiçbir etkisi yoktur; o da kendini bu akıntıya kaptırmış durumdadır. Akıntının kesilmesiyle ferdî varlık da ortadan kalkar. Şiddetli arzûlar, nefret hisleri ve bilgisizce davranışlar, bir kandil alevini besliyen ve yaşatan yağa benzer: yağın kestiniz mi alevdeki ışık da söner gider.

Görülüyoy ki Buddha, Nirvâna ile bir bitiş ânını tespit ediyor, veya hastanın, nekâhat devrinde, eski hastalığını her hatırına getirdikçe duyduğu ruh âlemini tasvire çalışıyor. Hiçbir sözünde o, Brahmanlar tanrıyla yanlış anladılar, gerçek tanrı o değildir budur, dememektedir. Onun ölçüsüne göre, tanrıların yaşamakta oldukları âlemde de, gerçek saadet yoktur. Tanrıların da saadete ihtiyaçları vardır. Binaanileyh, Buddha'nın Nirvâna'sıyla "gasıp bir tanrı Beyaz Tahttan indirilmiş ve gerçek olan tanrı, lâıyık ve hakkı bulunduğu mevkiye, yeniden, yükseltilmiş ve oturtulmuştur"⁽²³⁾, diyemeyeceğiz.

Belki, ideal olarak kabul ettikleri bir amaca varmak ve o kusursuz saâdet âlemi içerisinde kaybolup gitmek bakımlarından Mahatma Gandhi ile Buddha arasında bir şekil benzeliği tespit etmek mümkündür. Ancak, bu bir şakil benzerliğinden ileri geçemez. Nirvâna için hiç bir zaman bir fonksiyon bahis konusu değildir. Gandhi'nin kavuşmak için gayret sarfettiği tanrı ise, omnipotens, her şeye kadir, hak ve hükûkun kurucusu, kısacası, her şeyin üstünde ve ölümsüz bir kuvvet, yâni bütün theist'lerin kabul ettikleri bir tanrıdır.⁽²⁴⁾

Buddha tanrıları da Nirvâna'ya muhtaç kabul eder. Gandhi, Kast sisteminin ilgası için yaptığı savaşında dokunulmazlar (Çaṇḍāla v.s) sınıfına mansûp kimselere, tanrı Hari'nin çocukları anlamında, Haricana adını verirken⁽²⁵⁾, Buddha, benim için diyor bütün Kast mensûpları birdir: birer anneden doğma olduktan, ve hangi Kast'a mensûp olursa olsun ölünce birer meyit ve dokunulması mekrûh bir cisim sayıldıktan sonra, prensle derviş veya sığırtaç arasında ne fark olabilir; benim güzümden bir Brahman'la bir dokunulmaz arasında hiç bir fark yoktur. Her sınıf mensûbu insan mutlak olan saâdete, Nirvâna'ya kavuşmağa ve Arhat olmağa namzettir⁽²⁶⁾. Gandhi için tanrı katı ve bu kata erişerek onun içerisinde yok olup gitmek saâdeti büyük bir ideal iken, Buddha tanrılara tanrılıklarından sıyrılarak Arhat'hğa yükselmelerini ve Buddha olmalarını tavsiye eder.

23) Baş tarafa bakınız.

24) Genel olarak "tanrı,, kavramından anlaşılın da budur: St. Anselm: id quo maius cogitari non potest (ERE.XII,261).

25) Wolff, O. s.69.

26) Köppen, C.Fr. Die Religion des Buddha und ihre Entstehung. Berlin 1906, I, s.128.